

Ionela-Viviana LUCA
Facultatea de Litere,
Universitatea "Ovidius" Constanța

OCCURRENCES OF FANTASY IN THE NOVELS OF CONSTANTIN ȚOIU

Literature
review

Keywords

Strange
Fantastic
Contradictory sensations
Vulnerability
Absolutely
Unsuspected powers

Abstract

On producing this theme we have relied upon the fantastic theories present in Roger Caillois' work 'In the heart of the fantastic' and in Tzvetan Todorov's volume 'An introduction to the fantastic literature'.

Our text aims at interpreting the literary 'signs' that are employed in a permanent correlation on the syntagmatic axe and create a field of the imaginary marked by the categories of the strange and the fantastic on the paradigmatic axe, present within the novel 'The fall into the world' by the well known contemporary writer Constantin Toiu.

În abordarea acestei teme a fost pus accentul pe teoriile consacrate despre fantastic ale lui Tzvetan Todorov, din *Introducere în literatura fantastică*, Roger Caillois, din *În inima fantasticului*, Gilbert Durand din *Structurile antropologice ale imaginarului* și Sergiu Pavel Dan, din *Proza fantastică românească*.

Fantasticul este o categorie estetică definită în raport cu realul și cu imaginarul, plasându-se între acestea și producând o ezitare atât a personajului cât și a lectorului de a încadra evenimentul insolit, ocazional în ordinea naturală, guvernată de rațiune, sau în aria supranaturalului.

Semioticianul și teoreticianul literar, Tzvetan Todorov, în lucrarea sa afirmă că fantasticul ar fi ezitarea cuiva care nu cunoaște decât legile naturale pusă față în față cu un eveniment în aparență supranatural.

Orice opțiune pentru o soluție sau alta înseamnă pătrunderea într-un gen învecinat, respectiv fabulosul / miraculosul sau straniu.

Gilbert Durand în lucrarea sa, *Structurile antropologice ale imaginarului*, reușește să plaseze mitul undeva în prelungirea simbolurilor, nominalizându-l ca fiind “o schiță de raționalizare, întrucât utilizează firul unei expuneri în care simbolurile se transformă în cuvinte și arhetipurile în idei”.¹

Rezultă aadar că literatura nu este altceva decât o depozitară a mitului fiind totodată și o modalitate de transmitere a eternului deja instaurat prin el.

Cel dintâi capitol al romanului *Căderea în lume* prezintă prima întâlnire, în miezul nopții, într-o iarnă geroasă a anului 1984, dintre Negotei și Babis Vătăescu. În primă fază, acest eveniment nu ar fi încadrat în categoria straniului, bizarului deoarece ar putea însemna o simplă coincidență. Întâmplarea devine stranie, pe măsură ce această aparent nevinovată coincidență se tot repetă nopți la rând. Inclusiv discuțiile dintre cei doi conduc cititorului un sentiment al straniului. Discută despre legea lui Murphy, conform căreia dacă ceva rău trebuie să se întâmple, se va întâmpla la momentul potrivit iar cât despre bine, binele mai poate aștepta. Apariția nocturnă tot mai frecventă a lui Negotei în calea lui Babis, ne face să credem că ar putea exista și posibilitatea conform căreia, Negotei ar fi o ființă care s-ar putea înscrie în sfera supranaturalului și în acest caz discursul narativ se apropie de regimul fantasticului.

Tot în primele capitole ale romanului este dezvăluită și coincidența de nume dintre Babis, fiul lui Vasi, care este și narator-protagonist, și unchiul său, fratele mai mic al lui Vasi, pe care îl cheamă tot Babis Vătăescu. Unchiul fusese profesor, om cult dar tânăr idealist care a aderat la mișcarea legionară și a fost executat în pădurea de la Tecuci. Babis, naratorul-protagonist a purtat mereu pecetea acestui nume comun din pricina căruia a fost exclus de la coală și de la diverse locuri de muncă, se

subînțelege că în anii de teroare comunistă din anii '50. Se gândește inclusiv la proveniența și componența acestui nume la care “bis” înseamnă al doilea iar “ba”, ar putea fi negația “nu al doilea”.

La urma urmei, în localitatea unde unchiul său fusese profesor, Babis are mai multe discuții cu preotul Brenner. Discuțiile au loc sub clopotul care avea în sine ceva ciudat pornind de la faptul că acesta s-ar fi crăpat după ce a sunat fără încetare la moartea dictatorului, probabil, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Brenner îl face să înțeleagă diferența clară dintre Lucifer, Raftale și Satan. Primul se ocupă de intelectuali, în vreme ce al doilea, se adresa oamenilor simpli, din popor. Diferența majoră dintre cei doi era data de ideea că Lucifer îi îndemna pe oameni la orgoliu, unul dintre cele mai grave păcate biblice, iar Satan, la plăcerile lumetice. La un moment dat, în timpul discuțiilor dintre cei doi despre Lucifer, clopotul, supranumit de către Brenner, HANS, pare că picură și sună în același timp, zmucindu-l și tăvălindu-l pe Brenner în toate părțile, precum o forță nemaivăzută: “Pe urmă, zicea tot el, petrecuse frânghia însângerată pe după subțiri, legând-o strâns pe piept, săltând în sus și-n jos, păstrând astfel cadența băilor, deși ele îl trânteau acum cu violență de podeaua clopotniței făcută din bârne groase de stejar, ca și cum clopotul, de astă dată, l-ar fi sunat el, pe Brenner, tăvălindu-l pe jos încoace și încolo, și când văzuse fumul, fumul ce iese din clopotul încins, în elsesese că materia se topea, dangătul melodios spărgându-se într-o larmă de fierărie. Și, pleosc! Ceva greu căzuse, lângă el, metalul topit, o lacrimă mare de bronz, puteai să zici, și care se răcise imediat pe podea. Noroc că nu-i picase în cap. Asurzise o vreme, Brenner...” (Constantin Ioiu, *Căderea în lume*, București, Editura Minerva, 1984, p. 57)

Un alt element care vine de straniu ar fi și senzația de frig pe care o simte Babis, senzație care sporește în intensitate, pe măsură ce se apropie de casa lui Negotei, unde, fusese invitat la ziua lui Leo, fratele acestuia. Descrierea acestei senzații are destul de multe similitudini cu senzația trăită de Lucifer, chinuit în lacul înghețat, cu trei fețe îngrozitoare, în Cântul 34 din *Înfernul*, adică ultimul din prima parte a celebrei capodopere a lui Dante Alighieri, *Divina Comedie*: “Sub fiecare chip din cele trei avea un rând de aripi pe măsură, / cum pânze-n vânt n-aflară ochii mei. / Ca de liliac uria, a a-mi pârură, căci n-aveau pene; / și una câte una iscau trei vânturi reci / încât putură jur-împrejur să-nghete vâgăuna; / plângând cu ase ochi, pe trei bărbii / și plâns, și bale-și iroiau întruna. / Cu fiecare gură-a lui făcîi făcea un păcătos, / iar meli-atul pe trei ca unu-n veci i-o canoni. / Celui din față îi părea mușcatul nimica toată, / când spinarea-n gheare i-o jupuia întregă necuratul.” (*Înfernul*, Cântul 34, Traducerea Eta Boeriu)

Odată ajuns în fața casei lui Negotei, Babis pare că simte o oarecare influență negativă și ezită să intre în casă, este lovit de o stare de incertitudine ca și cum o forță supranaturală ar fi vrut să-l împiedice să o facă. Totodată este cuprins de o senzație neașteptată de bizară, cum că, ninsoarea din jurul casei ar fi luat foc. Babis contemplă cu stupeoare casa lui Negotei și este orbit de o lumină puternică, strălucitoare, cum nu mai văzuse vreodată. În acest moment personajul-narator oscilează și nu știe căreia forță să se adreseze. Din acest motiv, îl invocă atât pe Dumnezeu cât și pe cel rău, mai precis pe Lucifer, pentru că lui i se adresau intelectualii.

După depășirea evenimentului, aude o voce răsunând din casă: "dacă mai ninge aia, să îți câștigi mâine ne-ngrăpă!" Inclusiv în aceste vorbe se poate remarca o nuanță a fantasticului și par a avea rezonanță în mintea protagonistului care rămâne blocat în reflecțiile sale fragonice și un răsădit.

Un alt element straniu, care ar putea fi interpretat și ca un avertisment de a nu intra în casa lui Negotei ar putea fi și capacul soneriei de la intrare. Se poate opta fie pentru o explicație realistă, conform căreia, capacul soneriei s-ar fi stricat pur și simplu, fie pentru o explicație fabuloasă, conform căreia, capacul de la sonerie, care dădea peste mână celui care suna, ar fiemis, de fapt, un avertisment celor aflați la ușa, de a nu pătrunde în interiorul casei.

Babis ignoră aceste "semne" și, ușor timorat intră în casa lui Negotei. Aici este izbit de o insuportabilă căldură. Se observă aadar trecerea de la o extremă la alta. Parcă nu degeaba Babis avea senzația că, de afară, casa arde. Focul, în mitologia populară ar fi un semn al extincției dar și al purificării. Ocurele simbolice sunt numeroase și iar unele dintre ele se înscriu într-un scenariu mitic consacrat cum este spălarea picioarelor lui Iisus de către prostituată și tergerea picioarelor cu prosopul ei: "Dar cel mai viu și mai viu, el (primul Babis, n.n.) exista în mintea fetei lăptarului din Pantelimon, a Mitei, și care, într-o seară clăduroasă de iulie, după un mers lung prin aceeași pârâie unde avusese loc execuția și pe unde el mersese ceasuri în urmă aplicând legea terorii, exercițiul lor, îi spălase într-un lighean picioarele în mijlocul ogrăzii, în vâzduțul întregii familii, tergându-le în genunchiat cu prosopul ei lung, negru, străbătut de o uvi curânt." (Op. cit., p. 62.)

În romanul *nsoitorul*, fantasticul se deslușește, în sfera permanentelor psihologice, ca un revers al vulnerabilității naturii umane. Silvia, tână de numai 16 ani, răscolită de o sublimă sete de iubire absolută capătă o obsesie pentru Ninel Floa, soțul Feliciei. Cei doi trăiesc o iubire zbuciumată, confuză, cu momente în care cei doi parcă doresc să se sfășie unul pe altul. Pentru Silvia nu există alt bărbat în afară de Floa, el este alesul

inimii ei pe veci și nu poate concepe altfel viața. Toate aceste lucruri legate de viața amoroasă a Silviei nu sunt deduse de cititor din atitudinea ei față de alesul său, ci sunt expuse într-un dialog dintre cei doi: "De cât timp ești vrăjitoare? – De când te cunosc pe tine, râde ea de o întrebare atât de ușoară și îți apropie gura mică, roșie de gura lui vânăta subire cu colți puternici. – De ce ai devenit vrăjitoare? – Fiindcă te iubesc pe tine. – Cum ai devenit vrăjitoare și ce și s-a întâmplat cu acest prilej? – Am devenit ce spui tu îndrăgostindu-mă de iubitul meu iubit și pe care nu l-am schimbat cu nimic pe lume, și mi s-a întâmplat cu acest prilej să cunosc și eu chinul care este de fapt fericirea. – Cum se numește patronul demonilor tăi? – El se numește Ninel Ninel-al meu pe veci... - Ce jurământ ai depus cu acest prilej? – M-am jurat să fiu a lui și numai a lui și să-i scot din inimă pe Felicia pe care o urrrrăsc!" (Constantin Ţoiu, *nsoitorul*, Editura Eminescu, București, 1981, pp.32, 33).

Întâlnirea romantică dintre cei doi îndrăgostiți, în mijlocul lanului de porumb, noaptea, sub clar de lună, stă sub semnul fantasticului deoarece ambii protagoniști capătă înfățișări ciudate: "Floa și luminează locul cu unul din coarnele sale care ard aprinse, scoțând un fum înecăcios de rău; o coroană de sârmă ghimpată îi acoperă capul de sub care părul îi iese zbârlit; chipul său strălucește de o răutate frumoasă; vorbele monotone, barba și se clatină, mâinile cu toate degetele egale mângâie părul ei blond ce cade pe spatele gol ca o mătură nouă și din când în când îi freacă una de alta labele picioarelor, labele de gâscă; o coadă de măgar se mișcă răsucită pe jos fixate de noada care se umflă în păr și ca doi obraji rotofeți; un arpe se încolăcește sășăind pe gamba încordată pe genunchiul de filde spre sexul mic gingaș care iu plămădit din materia pe care oceanul o trimite borbosind ca pe o idee a lui pe creștele valurilor, ce rămâne sustras timpului sau timpului însuși, spuma; și el își ridică fruntea arsă de flacăra cornului ce fumează aprins și începe interogatoriul tiut..." (Op.cit., p.32)

Dragostea celor doi îi face să capete nu doar înfățișări stranii dar și puteri nebănuite. Astfel, se poate afirma că setea de fericire a omului este menită să producă uneori grave schimbări atât fizice cât și comportamentale.

Silvia îi jură adoratului său, Ninel Floa, dragoste veșnică mai ceva decât cum ar face-o într-un lăcaș sfânt. Jurământul reprezintă un apel solemn la demnitatea umană iar cei doi părtașimează pe un soi de gândire fantastică. De această convenție dintre cei doi depinde durabilitatea cuvintelor rostite. Floa și teapă ca timpul să demonstreze veridicitatea celor promise de Silvia deoarece numai timpul este capabil de a confirma sau infirma jurăminte. Orice persoană poate face promisiuni și jura iubire veșnică, însă nu oricine își

poate duce la bun sfârșit cele făgăduite. Viața te poartă deseori pe cărări nebănuite iar ispitele întâlnite la tot pasul pot abate calea spre respectarea promisiunii.

Această scenă dintre cei doi îndrăgostiți încarcă profund de conotații sentimentale are o valoare exemplară pentru ceea ce înseamnă fantastic interior. Gândirea fantastică trăiește, se alimentează din sfidarea instinctului de conservare.

Misterul creat în jurul Silviei roie te precum o fantasmă în mijlocul pădurii. Aparent nevinovată și fragilă, copila de numai 16 ani are capacitatea de a răspândi fiori de gheață, asemănători cu cei simțiti de Lucifer în *Cântul 34* din *Infenul*, adică ultimul din celebra capodoperă a lui Dante Aligheri, *Divina Comedie*. Senzațiile acestea total opuse sunt resimțite de către meteorologul George Cristescu, care a dorit să-i facă tinerei fete un frumos compliment cu privire la felul în care arată. Dar, datorită faptului că pentru Silvia nu mai exista alt bărbat în afara lui Florea, cuvintele acestuia și-au părut ofensatoare. Tânăra i-a aruncat pe loc o privire care a produs toate aceste schimbări bruste în interiorul său: “O senzație de frig îl cuprinsese pe loc. Dărdăia ca iarna; apoi, tot atât de brusc, un val fierbinte îl năvăli.” (Op. cit., p.30)

Trecerea imediată de la fiorii de gheață la insuportabila căldură, senzația trăită și de către personajul Babis Vățăescu din romanul *Căderea în lume* indică o oarecare similitudine între cele două romane.

Personajul romanului *nsoritorul*, George Cristescu nu este nominalizat de către narator până la momentul acestei scene. Naratorul preferă să-l numească scurt *El*. Abia târziu, după toate cele petrecute în acea noapte, personajul se bucură de privilegiul de a avea un nume. Motivele pentru care naratorul a preferat să ascundă în primă fază numele celui care-i va urmări pe îndrăgostiți în lanul de porumb sunt probabil pentru a spori în intensitate misterul creat. Toată aciunea desfășurată în jurul cuplului Silvia-Florea, reușește să transpună cititorul într-un univers fantastic unde, suspansul atinge cote maxime. Cel care îi urmărește îndeaproape pe cei doi, din lanul de porumb are la un moment dat senzația că trăiește între vis și realitate.

Planul oniric reprezintă o fereastră deschisă către un univers al esențelor, înzestrat cu puteri magice, de neprețuit. Visul nu este altceva decât “posibilitatea unică de a regăsi armonia dintâi a omului cu mediul său.” (Sergiu Pavel Dan *Proza fantastică românească*, Editura Minerva, București, 1975, p. 29)

Această legătură dintre vis și fantastic poate merge până la identitate. Este adus în discuție aici visul malefic, cu reveniri și obsesii, plin de încercări fără scâpare.

Fantasticul se naște din contopirea delirului cu iluzia și speranța salvării. Impulsionat de această speranță, fantasticul poate deveni manifestarea unei profunde aspirații omenești: de vis, de ideal, de împlinire.

Atât în romanul *nsoritorul* cât și în romanul *Căderea în lume*, evenimentele încărcate de o aură a fantasticului se desfășoară întâmplător sau nu, noaptea târziu, sub clar de lună. Romanul *Căderea în lume* se deschide chiar cu plasarea aceluși într-o iarnă geroasă a anului 1984, la miezul nopții când are loc prima întâlnire aparent întâmplătoare dintre protagonistul romanului, Babis Vățăescu și Negotei. Cel din urmă se arată extrem de prietenos față de Babis, îl întreabă la plecare inclusiv adresa sa, dar, Babis, pare mult mai reticent, cum este și firesc să se comporte cu o persoană “proaspăt” cunoscută. Despre această primă întâlnire nu se poate afirma că este învăluită într-o notă de mister, de fantastic pentru că poate fi luată drept întâmplătoare. Evenimentul capătă înclinarea fantastică abia în momentul în care această coincidență se tot repetă nopți la rând. Acum, fiecare filă a romanului devine tot mai interesantă pentru că lectorul este curios să descopere care dintre opțiuni este mai aproape de adevăr.

Romanul *nsoritorul* nu este fantastic pe deplin, el este mai mult un roman de intrigă și acțiune, împletind romanescul cu memorialisticul. Însă, scena petrecută sub clar de lună, în lanul de porumb, când cei doi îndrăgostiți, Silvia și Florea capătă înfățișări stranii, ciudate reprezintă exemplul cel mai concludent că, există în roman și o notă care ține de universul fantastic. De asemenea, senzațiile trăite de personajul George Cristescu, de căldură insuportabilă și ger cumplit indică prezența fantasticului. Aici regăsim similitudinile dintre cele două romane, în ambele existând câte un personaj care resimte aceste două stări. Aceste senzații profunde reușesc să facă imaginea să meargă dincolo de reprezentare îndreptându-se către Ideea pură din apropierea Divinității. Cele două personaje se simt invadate de aceste senzații și nu își pot explica ce anume se petrece cu corpul lor. Exact aici putem vorbi despre instalarea fantasticului, care se caracterizează prin intruziunea brutală, instantanee a misterului în cadrul vieții reale.

Sergiu Pavel Dan afirmă în lucrarea sa dedicată fantasticului, *Proza fantastică românească*, că frontierele literaturii fantastice reprezintă o problemă legată de modul de asimilare atât a surselor de aprovizionare tradiționale cât și a numeroaselor modalități de expresie ale genurilor învecinate.

Fantasticul este a adar, capabil să reclame, o “altă dimensiune a sufletului” (M.Schneider), o specială “categorie a sensibilității” (I.Biberi). Această sensibilitate nu este posibilă fără

convingerea unei întunecări pariale a conștiinței, fie apropiate fie depărtate.

Ambele romane explorează cu ajutorul evenimentelor stranii, ciudate teritoriul universului fantastic, teritoriu ce are capacitatea de a transpune lectorul într-un univers situat la mare distanță de tot ceea ce înseamnă cotidian.

Se poate observa, adică, că “semnele” literare, am indicat numai câteva, sunt utilizate într-un proces de continuă corelare între ele pe axa sintagmatică, configurând, cu certitudine, un câmp al imaginarului marcat de categoriile straniului și fantastului. Astfel se poate oferi o motivație existențială a unor multiple interpretări posibile ale operelor.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

- [1] Țoiu, Constantin “Galeria cu viță sălbatică”, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999
- [2] Țoiu, Constantin “Căderea în lume”, București, Editura Cartea Românească, 1987
- [3] Țoiu, Constantin “Însoțitorul”, București, Editura Eminescu, 1981

Surse secundare:

- [1] Caillois, Roger *În inima fantasticului*, Traducere de Iulia Soare, București, Editura Meridiane, 1971.
- [2] Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975
- [3] Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, Traducere de Virgil Tănase, București, Editura Univers, 1972.

